

УДК 371.13:373.3:37.014.5(477)

ІРИНА СІЧКО

Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті окреслено проблеми підготовки майбутнього вчителя до реалізації ідей сталого розвитку суспільства та розкрито суть освіти в контексті сталого розвитку. Доведено, що лише його синергетична модель є умовою прогресивного розвитку людства. Також визначено провідну роль вчителя початкової школи у забезпеченні якості сучасної освіти та наголошено на важливості цілеспрямованої підготовки майбутніх вчителів в означеному напрямі, що здійснюється через увесь спектр різноманітних видів діяльності у вищому навчальному закладі.

***Ключові слова:** сталий розвиток, особистість, суспільство, освіта для сталого розвитку, підготовка майбутнього вчителя, початкова школа*

Постановка проблеми. Людство дедалі все більше усвідомлює необхідність перетворення свого життя на безпечне, здорове й якісне. Глобальною потребою XXI століття є формування такого способу життя, який став би основою довготривалого розвитку людства. Реалізація стратегії сталого розвитку цивілізації, яка визнана ключовою для XXI століття й передбачає збалансований екологічний, економічний та соціальний прогрес світової спільноти протягом тривалого часу, збереження умов існування людського суспільства, цілісності й життєздатності біосфери, стабільності соціальних і культурних систем та їх подальше поліпшення [1], потребує подолання розбалансованості, характерної для різних сфер сучасного буття. Науково-технічний прогрес, нові технології самі по собі не здатні подолати загрозу екологічної катастрофи, що нависла над людством. Потрібні нова філософія, нова політика, нові моральні імперативи – зобов'язання кожної людини й людства в

цілому. Загалом ідеться про систему цінностей, складову культурного світобачення, яка не залежала б від економічних сплесків чи занепадів, зміни політичної влади, у якій би захист і збереження природи вважались такими ж важливими, як і, власне, життя. Саме на таких засадах сформувалось поняття «стійкий», або «сталий розвиток» [4].

Виключно важлива роль у вирішенні окреслених завдань належить освіті як найпотужнішому засобу виховання людини, гармонізації її відносин зі світом, що має створювати умови для стійкого особистісно-соціального розвитку суспільства у вирішенні нагальних проблем, знаходженні нових потенціалів людяності, а не втраті наявних [3, с. 2].

Саме освіта і виховання мають стати фундаментом сталого розвитку, забезпечуючи формування в дітей та молоді світогляду, що ґрунтується на засадах сталості, розуміння основних орієнтирів розвитку сучасної цивілізації.

З огляду на це підготовка майбутнього вчителя до реалізації стратегії сталого розвитку суспільства нині набуває безперечної актуальності. Однак, практична реалізація цієї вимоги в педагогічному досвіді вчителів початкових класів є не досить досконалою. Це зумовлене багатьма причинами, серед яких головними, на наш погляд, є недостатня розробка науково - теоретичних основ технології уроків для сталого розвитку у початковій школі та брак науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо їх використання [6, с.7].

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Слід зазначити, що розвиток особистості, здатної до гармонійної взаємодії з природою і світом, завжди був одним з найважливіших завдань системи освіти, важливою складовою цілей навчання на кожному уроці.

Проблемам розвитку й саморозвитку майбутнього вчителя в процесі його професійної підготовки до реалізації освіти для сталого розвитку в початковій школі присвячено наукові дослідження І.В.Андрусенко, О.І.Башкір, М.В.Гриньової, А.М. Крамаренко, С.Ю.Масіч, О.В.Онопрієнко, О.І.Пометун, Л.С.Рибалко, Н.О.Ткачової.

Концептуальні засади освіти для сталого розвитку розроблені в працях О.І. Пометун.

В умовах посилення особистісної та соціальної розбалансованості, що притаманна сьогодні більшості країн світу й набуває характеру загальносвітової тенденції, сталий розвиток має стати «стрижневим поняттям педагогічної науки» [7, с. 31], її домінуючою, провідною ідеєю в аспекті невідкладності вирішення проблеми переходу суспільства на засади сталого розвитку. Причому мова йде про необхідність реалізації стратегії сталого розвитку на всіх рівнях – особистості, соціальної групи, суспільства, цивілізації, що потребує цілеспрямованої діяльності з підготовки вчителя в означеному напрямі.

Мета статті – дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя до реалізації ідей освіти для сталого розвитку у початковій школі, визначення основних орієнтирів його діяльності в досліджуваному контексті.

Виклад основного матеріалу. Визначення основних шляхів підготовки майбутнього вчителя до реалізації стратегії сталого суспільного розвитку потребує, насамперед, усвідомлення суті означеного поняття. Проведений науковий пошук свідчить, що поняття сталого розвитку (sustainable development) як такого, що сприяє задоволенню потреб сучасності, не ставлячи під загрозу інтереси і потреби наступних поколінь, було введено до наукового обігу наприкінці ХХ століття (Г. Х. Брундланд, 1987) у зв'язку з загостренням екологічної кризи й усвідомленням її небезпечності для існування людства.

Слід звернути увагу на певну суперечливість процесу розвитку стосовно його результатів. З огляду на складність багатьох об'єктів та систем (зокрема, людини та

суспільства) зрозуміло, що маючи в цілому прогресивну спрямованість й відображаючи рух системи до вдосконалення, розвиток у певному напрямі може призводити до негативних регресивних наслідків в інших сферах (наприклад, прискорений розвиток науково-технічного прогресу та виробництва зумовив катастрофічне руйнування природного середовища й становить загрозу здоров'ю і життю людини), що свідчить про можливість дисгармонійності, розбалансованості розвитку й актуалізує звернення до поняття сталості.

Сталість (sustainability) визначається як впорядкування технічних, наукових, екологічних, економічних та соціальних ресурсів таким чином, щоб система була здатна підтримуватися в стані рівноваги в просторі й часі.

Г.Х. Брундланд визначає сталий розвиток як такий розвиток суспільства, що задовольняє потреби нинішніх поколінь і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби.

Сталий розвиток передбачає ощадливе ставлення до довкілля, коли люди братимуть від природи лише необхідне для їхнього життя, обов'язково зважаючи на те, чи зможе природа відновити даний ресурс.

Забезпечити сталий прогресивний розвиток цивілізації може лише його синергетична модель. А саме взаємодоповнюючий, взаємозбагачуючий гармонійний розвиток особистості, соціальних груп, суспільства, де системоутворювальним ядром є духовність [7].

А. Тойнбі стверджує, що ефективність означеної стратегії, її розуміння як єдино можливої лінії сталого розвитку людства підтверджується всією історією цивілізації: доля людства залежить від самої людини, способів взаємодії людей між собою, рівня духовності та моральних устоїв суспільства й кожної окремої особистості; найстійкішими й найжиттєздатнішими є спільноти, що діють на основі одухотвореного розуму, культури і соціальної солідарності.

Для забезпечення сталого розвитку – чи не найважливішого завдання, що будь-коли стояло перед людством, – особливі надії покладаються на освіту. Це питання постійно обговорюється на рівні глав держав і урядів, у рамках міжнародних і міждержавних, неурядових і просвітницьких організацій протягом останнього десятиріччя. Проте найбільш чітко про необхідність міжнародних угод і дій в царині освіти було заявлено на Всесвітньому саміті зі стійкого розвитку (Йоганнесбург, 1992 р.). У прийнятій на форумі заяві наголошувалось: «Освіта для сталого розвитку має заохочувати формування у людей почуття особистої і колективної відповідальності, а отже, і зміни в поведінці, якщо вони необхідні» [5].

Освіта для сталого розвитку передбачає певні зміни в організації навчального процесу:

- для вчителів – це перехід від передачі знань до створення умов для їх активного засвоєння та отримання практичного досвіду;
- для учнів – це перехід від пасивного засвоєння знань до активного їх пошуку, практичного осмислення;

- для керівництва навчальним закладом – це зміни у використанні ресурсів закладу, впровадження принципів сталості та демократизації в управлінні, налагодження діалогу із зацікавленими групами громадськості.

Глибоке розуміння наведених положень є особливо важливим для майбутнього вчителя, який має бути здатним сприяти реалізації стратегії сталого суспільного розвитку через стимулювання до сталого розвитку особистості й соціальних груп, до яких вона належить. Він має переконливо доводити до свідомості підростаючого покоління те, що альтернативою якісного шляху розвитку суспільства може бути тільки життя за законами істини, добра, краси та любові, котрі є ознаками гармонії

Всесвіту, є умовою досягнення як особистого щастя, так і висхідного розвитку людства [8].

Завданнями Національної доктрини розвитку освіти у XXI ст., Концепції екологічної освіти України передбачено формування екологічно доцільної поведінки учнів початкової школи. На екологічну освіту покладаються значні надії щодо виховання нової генерації людей з екологічно відповідним мисленням, високою екологічною культурою, екоцентричним підходом до створення умов для взаємин між людиною і природою. Все це зумовлює необхідність формування в учнів початкових класів екологічно доцільного способу життя, вироблення екологічних умінь, що є складником природознавчої компетентності.

Освіта для сталого розвитку – це концепція переходу сучасної освіти на засади сталого розвитку з врахуванням основних тенденцій соціальних змін, серед яких найбільш актуальними є поширення ситуацій несталості та екологічних, соціальних, економічних ризиків. Сутність цієї концепції полягає в тому, щоб таким чином перебудувати зміст та методику навчального процесу на всіх рівнях освітньої діяльності (а в початковій школі це особливо важливо), щоб зміст навчання став своєчасно готувати дитину до нових умов існування, давати їй такі знання та вміння, які б дозволили успішно та ефективно діяти в інформаційному середовищі, а також впливати на суспільні процеси в ім'я збереження людства та природного оточення.

Екологічна освіта в інтересах стійкого розвитку в початковій школі не зводиться лише до охорони природи і раціонального природокористування, натомість виконує надпредметну функцію, забезпечуючи підґрунтя для формування системи універсальних знань, умінь, навичок, досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності учнів як складників ключових компетентностей [2].

Мета уроків для сталого розвитку в початковій школі – формування в учнів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля, сприяти забезпеченню стійкого розвитку особистості учня, його родини, гармонізації відносин з оточуючими.

На уроках для стійкого розвитку створюються такі умови організації дії та вироблення моделей поведінки школярів, які відповідають потребам екологічного виховання.

Дуже важливо на цих уроках використовувати принцип тут і зараз: обговорюється власний досвід, який отримали діти, а не екологічні проблеми взагалі. Щоб реалізувати мету кожного уроку важливо правильно організувати навчальний процес. І важливою умовою успіху, приміром, буде можливість легко пересувати меблі, зручно розташувати їх для роботи малих груп постійного складу. Ці уроки за типом є інтерактивні і відповідно широко використовуються інтерактивні методи, як от робота в малих групах і парах, обговорення у загальному колі, уявний мікрофон, мозковий штурм та інші. Основними формами організації навчання є урок, екскурсія, дослідницька робота, навчальний проект, свято.

На уроках для стійкого розвитку школярі – рівноправні партнери вчителя, більшість часу на заняттях говорять вони, їм має належати ініціатива і наміри щодо будь-якої діяльності. Учителеві не можна тиснути на них, примушувати їх до чогось, поводитись авторитарно чи зверхньо. Учитель виступає як організатор процесу навчання, консультант, який ні за яких обставин не «закриває» навчальний процес на собі. Головними у процесі навчання стають зв'язки між учнями, їх взаємодія і співпраця. Отже, для досягнення результативності навчальної діяльності учителю необхідно створити на заняттях атмосферу комфорту і безпеки. Тільки сприятлива психологічна атмосфера дасть змогу учням поступово адаптуватися до нових для них методів та змісту навчання.

Пріоритетними цілями навчання учнів в інтересах стійкого розвитку є такі: учитися аналізувати та вирішувати проблеми, діяти, учитися жити і співпрацювати у колективі.

У процесі такого навчання роль вчителя змінюється. Він виступає організатором дій учнів, надихає їх, підбадьорює і скеровує їхні зусилля. Учні самі обирають спосіб діяльності, виконують обрані дії, обговорюють їх, приймаючи самостійні рішення. Учитель лише створює умови для безпечного і ефективного процесу навчання, запрошує взяти в ньому участь. Він повинен вміти слухати учня, чути його і не оцінювати прилюдно його особисті досягнення. Важливим чинником є і демонстрація вчителем моделей поведінки, орієнтованої на стійкий розвиток, а також удосконалення в учнів навичок критичного мислення. Визначення проблемних питань спонукає їх до пошуку відповідей. Маючи знання, отримані самостійно, вони краще підготовлені до нових викликів і наступних дій.

Одним із шляхів реалізації завдань стійкого розвитку є включення у систему початкової освіти курсу за вибором *«Уроки для стійкого розвитку. Школа друзів планети»*, який спрямований на формування в учнів 1-4-х класів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього [5].

Підготовка майбутніх вчителів до реалізації стратегії сталого розвитку має здійснюватися через увесь спектр видів діяльності у вищому навчальному закладі – навчальну, виховну, практичну, дослідницьку, самоосвітню, й волонтерську, й має бути спрямована на:

- чітке усвідомлення майбутніми педагогами основних стратегічних орієнтирів розвитку сучасної цивілізації, сталого розвитку;
- розуміння власної місії, а також ролі особистості і соціальних груп у досягненні сталого розвитку;
- набуття системи знань, оволодіння прийомами, методами й технологіями, стратегіями діяльності зі стимулювання до сталого розвитку особистості;
- переведення самого вчителя на рівень сталого розвитку, формування в нього здатності до сталого саморозвитку.

Відзначимо, що в процесі такої підготовки педагогічні дисципліни відіграють інтегральну, об'єднуючу роль, оскільки, на відміну від фахових, вузько спрямованих дисциплін у певній галузі, надають найважливіші орієнтири діяльності вчителя щодо виховання духовно багатой, творчо активної особистості, здатної знаходити рівновагу з природою та суспільством.

При цьому провідними стратегіями як у підготовці майбутнього вчителя, так і його подальшій професійній діяльності мають стати діяльнісний та діалогічний підходи, що створюють найсприятливіші умови для духовно-творчого розвитку особистості, формування в неї стійкого прагнення до вдосконалення, виявлення себе в позитивних вчинках і творчій праці на благо всього сущого [3, с.5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Реалізація стратегії сталого суспільного розвитку може здійснюватися лише на основі його синергетичної моделі – взаємного прогресивного розвитку особистості як відповідального соціального суб'єкта, представника сім'ї, громади, нації, цивілізації, а також соціальних груп як складових суспільства, що визначають спрямованість його розвитку; їхньої здатності об'єднувати зусилля з метою позитивних суспільних перетворень. Провідна роль у забезпеченні означених процесів належить вчителю, і зокрема, вчителю початкової школи. Вони мають чітко усвідомлювати основні закони і закономірності сталого суспільного розвитку, усвідомлювати свою роль, а також роль особистості та різних соціальних груп у його досягненні й, відповідно, розробляти ефективні засоби виховання духовно мислячої людини, а також

сприяти зміцненню сім'ї, громади, нації як важливих соціальних груп, що становлять основну соціальну структуру суспільства й визначають його прогресивний розвиток.

Перспективою подальших досліджень в цьому напрямі є розробка технології, методичних рекомендації для підготовки майбутнього вчителя до реалізації ідей сталого розвитку та активне впровадження їх у практику навчально-виховного процесу початкової школи.

Список використаних джерел

1. Agenda 21: United Nations Conference on Environment and Development. Rio de Janeiro, Brazil, June 3-14, 1992, 351 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
2. Андрусенко І.В. Всеукраїнська газета для вчителів початкових класів / І.В. Андрусенко // Початкова освіта. – 2014. – № 14 (734).
3. Гриньова В.М. Підготовка майбутніх фахівців у системі вищої педагогічної освіти / В.М. Гриньова // Актуальні питання навчання і виховання особистості : збірник наукових статей. – Вип. 2. – Харків: Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2008. – С. 1-10
4. Карамушка В.І. Вступ до практики стійкого розвитку : Навчальний посібник. УМО АПН України / В.І. Карамушка. – Київ ; Львів : Край, 2009. – 240 с.
5. Пометун О. І. Моя щаслива планета: Уроки для стійкого розвитку: Навчальний посібник з курсу за вибором учнів 3-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів / О. І. Пометун, О. В. Онопрієнко, А. Д. Цимбалару. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 144 с.
6. Попова О. В. Сутність педагогічних інновацій та їх класифікація / О. В. Попова // Актуальні питання навчання і виховання особистості : збірник наукових статей. – Вип. 2. с Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2008. – С. 95-105.
7. Сисоєва С.О. Вектор розвитку особистості у постіндустріальному суспільстві / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: науково-методичний журнал. – 2001. – Вип. 1. – С. 32-39.
8. Пометун О. І. Уроки для сталого розвитку : посібник для вчителя з навчального курсу за вибором для учнів 8-го класу загальноосвітніх шкіл / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко. – Д. : «ЛІРА», 2013. – 100 с.

Стаття надійшла до редакції 15.03. 2017 р.

СИЧКО И.

Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского, Украина

ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ К РЕАЛИЗАЦИИ ЗАДАЧ ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В статье обозначены проблемы подготовки будущего учителя к реализации идей устойчивого развития общества и раскрывается суть образования в контексте устойчивого развития. Доказано, что лишь его синергетическая модель является условием прогрессивного развития человечества. Также подчеркивается определяющая роль учителя начальной школы в обеспечении качества современного образования и акцентируется важность целенаправленной подготовки будущих учителей в указанном направлении, что осуществляется через весь спектр различных видов деятельности в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: устойчивое развитие, личность, общество, образование для устойчивого развития, подготовка будущего учителя, начальная школа

SICHKO I.

V.O.Sukhomlynsky Mykolayiv National University, Ukraine

FUTURE TEACHER'S PREPARATION TO REALIZATION OF EDUCATIONAL IDEAS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN PRIMARY SCHOOL

Humanity is increasingly aware about the need of further transformation of it's own life into more safe, healthy and high quality. The global need for the 21-st century is the creation of such lifestyle that would become the basis for a long-term human development. Extremely important role in solving of this task belongs to education. Future teacher's training to realization the strategy of society's sustainable development becomes undoubtedly actual now. However, the practical realization of this requirement in the pedagogical experience of primary school teachers is not quite ideal. This is due to many reasons, including not enough developed scientific and theoretical bases of technology for sustainable development lessons in primary school and the lack of scientifically based methodical recommendations for their use.

Education for sustainable development is a concept of modern education transition to sustainable development foundations including the main trends of social change, the most actual of which are spreading of sustainable situations and environmental, social and economic risks. The essence of this concept lies in such reconstruction of the content and methodology of educational process at all levels of the educational activities (in primary school it is particularly important) that the content of education will prepare the child to the new conditions of existence in time, giving him such knowledge and skills, which would allow successfully and effectively functionate in the information environment, and influence on social processes for humanity and the natural environment saving.

The aim of lessons for sustainable development in primary school - formation of pupils' active ecological position, intention to act for environment safety, promote sustainable development of pupil's personality, his family, harmonization of relations with people around.

***Key words:** sustainable development, personality, society, education for sustainable development, future teacher's training, primary school*